

KONTALARITZA ESKOLA

Ofizio bat, transmititu eta eraberritzeko

2024an sortu zuten Kontalaritza Eskolari buruz hitz egiteko elkartu gara Ane Gebara, Ane Arrugaeta eta Itziar Rekalde ipuin kontalariekin. Kontalaritzaren izaera artistikoaz, batekotasunaz, formakuntzaz, emanaldiez eta abarrez mintzatu dira. Besteak beste, eskolak eman dien bultzada eta sarri bakarrik egiten zuten jarduna taldean partekatu eta elkarrekin ikasteak eman dizkien erremintak aipatu dituzte.

 LARRAITZ FAGUNDEZ OSA DOS POR DOS / ARGIA CC-BY-SA

Garai eta toki guztietan egon dira kontalariak, nahiz eta lehen ohikoagoa zen edonor aritzea tarteka ipuin eta kondairak kontatzen. Azken finean, gizakien berezko gaitasunak dira ahoz goran eta hitz biziz komunikatzea, gertakariak eta istorioak kontatzea. Eta beste edozein gaitasun bezala, hori ere landu egiten da, ikasita eta arituta, eta trebetasun handia lortu izan dute askok. Garai batean, kontalari onenak etxez etxe ibiltzen omen ziren kontu zahar eta berriak kontatzen; uzta garaietan, txerri-hilketetan edota elkarretaratze berezietan kontalariak etortzeko irrikaz egoten zen jendea. Hainbesteko gogoz, non lehia egoten baitzen etheen artean, narratzaile onenak zeinek ekarriko. Eus-

kal Herrian ezaguna da, adibidez, arta-zuriketak ahozko literatura garatu eta zabaltzeko garrantzi handiko espazioak izan zirela. Txandaka egiten zen baserriz baserri auzolanean artaburuak zuritzeko lana. Gazteak biltzen ziren batez ere, eta asmakizunak, kantuak eta antzerkiak egiten ere aritzen ziren.

Baina gizartea aldatu den neurrian, aldatu da istorioak kontatzeko dugun modua, eta kontalarien jarduna bera ere bai. Azaldu digutenez, gaur ezagutzen duguna, kontalaritza mendebaldar modernoak, 1980ko hamarkadan birsortutakoa da, tradiziozko kontalaritza galdutzat jotzen zen garaian egindako birmoldaketa garai-kidea, etena egon baitzen transmisioan aurreko hamarkadan. Egun, jendaurreko

ipuin-saioak izaten dira kontalarien ikus-kizunak, aisialdiari lotuak eta ezaugarri literario, eszeniko, tekniko eta estetiko propioak dituztenak.

Garai bateko kontalari trebeenak, esaten denez, ofizioz ziren kontalari. Ofizioz, jardun horretan entseatzen zirelako burubelarri, maila handia lortzen zutelako, eta hara eta hona ibiltzen zirelako zeregin horretan. Sormena, teknika eta funtzionaltasuna konbinatzen zituzten beraien jardunean, eguneroko bizitza eta lanetarako aholkuak emanez askotan.

Egun ere bada kontalaritza ofizio duenik eta izaera hori aldarrikatzen duenik, beste era batera bada ere. Horien artean, besteak beste, gurekin mintzatu diren Ane Arrugaeta (Gasteiz, 1983), Ane Ge-

Ezker-eskuin: Ane Arrugaeta, Itziar Rekalde eta Ane Gebara.

bara (Gasteiz, 1989) eta Itziar Rekalde (Bermeo, 1955).

Tradiziozkoaren aldean, kontalaritza modernoak beste edozein praktika artistikoren mailako aitortza eskatzen du: komunikazio ekintzaz gain, arte eszenikoa era badela eta izaera propioa duela azpimarratu dute elkarriketatu ditugun kontalariek, egitura, arau, tresna eta lengoia propioak dituen. Horregatik sortu dute, besteak beste, Euskal Herriko lehen Kontalaritza Eskola: ahozketasuna eta ahozko komunikazioa balioan jartzeko, eta kontalaritzari buruzko jakintza ekotzi, jaso eta transmititu ahal izateko.

ABIAPUNTUA: ZER DA KONTALARITZA?

Rekalde 1990eko hamarkadan hasi zen ipuinak kontatzen. Antzerkilaria zen ordurako, eta harrezkero ibili da, beste gauza askoren artean, arte eszenikoetan eta kontalaritzan. “Gurea zer den?”, azkar erantzun du galdera: “Arte eszeniko bat, istorioak kontatzen dituen hitz soilarekin, inolako laguntzarik gabe. Entzu-

leen ebokazioa jartzen dugu martxan. Irudimenaren eragileak gara. Zineman irudiak eginak ematen dira, eta antzerkian, antzeztu egiten da. Guk proposatu egiten dugu, eta performatikoa da. Horrek eta bat-batekotasunak bereizten du beste diziplinetatik”.

Hitza da, beraz, kontalariaren oinarritzko lanabesa. Arrugaetak “publikoarekin batera egiten den arnasketa” dela nabarmendu du. Hau da, ezin da pentsatu zuzeneko kanpo eta entzulerik gabe: “Kontalaritza publikoari eskutik helduta egiten den bidaia emozionala da, bat-batean eta elkarrekin sortzen baita”. Ez da publikoarentzako egiten, harekin batera bazik. “Publikoa sentitu behar duzu saioan zehar”, gehitu du Gebarak: “Konektatuta egon behar duzu, jendea nola sentitzen den sumatzen, ea elkarrekin goazen edo ez sentitu, eta horren arabera elementuak eta erritmoa aldatu, gehitu, kendu edo moldatu”.

Ipuina ezagutzea ez da nahikoa, jendaurrean kontatzen jakin behar da, publikoari eta uneen uneko komunikazio

beharrei egokitzen. Saioa ona den edo ez, beraz, momentuan ebazten da. Horrek egiten du bat-bateko eta performatiko.

Gasteiztarrek dira Arrugaeta eta Gebara, eta urteak daramatzate kontalaritzan. Arabazan Elkartearen sorreran ere aritu ziren biak. Arrugaeta liburutegietan hasi zen haurrentzako ipuinak kontatzen. Gebarak aldiz, bere kabuz, antzerkitik, intuitzioz eman zuen saltoa.

ESPONTANEOTASUNA EZ DATOR BEREZ

Inprobisatzaile ona izateko aurretiko lan eskerga behar da. Bat-batekotasuna eta naturaltasuna ez dira lortzen entrenamendurik gabe. Teknika eta baliabideak trebatzeaz gain, kontatuko dituzten istorioen gaineko lanketa handia egiten dutela azaldu dute Rekaldek eta Arrugaetak, plano literario zein pertsonalean.

Batetik, kontakizun bakoitza “bere aspektu guztietan” goitik behera ezagutu behar dute; sakonean landuta izaten dituzte egitura, sinbolismoa eta mezua; eta,

bestetik, “ipuinak norberari eragiten dion bidaia emozionala ere egina izan behar da, horrek ematen duelako askatasuna jendearen aurrean zabaltzeko, biluzteko”.

“Kontalaritza ez dago gidoirik idatzita”, azaldu du Gebarak antzerkiarekin alderatuta: “Hitzak prestatzen dituzu, noski, ipuinari dagokion unibertso semantikoarenak, baina ez dituzu esaldiak aldeztu aurretik idazten. Momentuan osatzen dituzu”. Errepikaezina da saioa, eta hori oso gustuko du Gebarak: “Edo hor zaude edo ez zaude. Liburu bat eraman dezakezu ez dakit nora eta bakarrik egon. Gurea hor geratzen da. Eta ezin da bakarrik egin. Horrek bizia ematen dio. Ezin da kopia eta erreproduzitu eta beste toki batera eraman. Eta idazten bada ere beste gauza bat da, beste arte bat. Ahozko tradizioetik jaso dena idazten denean, orduan beste gauza bat da”.

“ ”

*Liburutegiei esker
profesionalak sortu dira.
Baina hori ez da gure toki
naturala eta irakurketa
sustatzea ez da gure
ofizioaren berezko izatea*

Ane Gebara

ORALITURA ETA AHOZKO TRADIZIOA, GAURKOTUTA

Alderantzizko ariketa ere egiten dute maiz kontalari garaikideek: tradiziozko ipuin eta kondairak berriro ahozkoa ekarri. “Gauza asko idatziz etorri zaizkigu, etnografoek jasota, eta orduan transliterazioa egiten dugu literaturatik oralitara”, azaldu du Rekaldek.

Oralitura hitza darabil Rekaldek ahozko literatura baino, literaturarekin parekatzeko: “Ahozkoa, ilustrazio garaitik, ezjakintasunarekin lotu da, herrikoia zelako, idazten ez zekitenena. Ahozko narrazioa esaten da, baina orduan idatzizko narrazioa ere esan beharko genuke. Ahoz egiten den literatura idatziz egiten dena bezain inportantea da, eta mendeetan egin den artea da”.

Gebarak argi ikusi zuen idatzizkoak eta ahozkoak izaera ezberdina dutela, Arabako ipuin zaharrekin lanean aritu zenean: “Aurkitu nituen narrazioak oso eskematikoak ziren, anekdotak bezalakoak”. Bere buruari galdegiten zion ea irakurritakoa nola kontatu zezakeen publikoaren aurrean, eta bere buruari mila galdera egiten hasi: “Idatzita dagoenari mila buelta eman behar dizkiozu, galdera asko egin, idatzitakoaz gain zer duen asmatzeko, kontatu ahal izateko”.

Gebararen ibilbidean garrantzitsua izan zen bere herriko tradizioaren bilaketa, bere buruari eta lanari zentzua emateko nolabait: “Helduei kontatzen hasi nintzenean, neure buruari galdetu nion zer nahi nion munduari esan. Horrela konturatu nintzen ez nituela ezagutzen nire herriko historiak”. Gauzak horrela, Arabako istorio zaharrak ezagutzeko grina piztu zitzaion: “Istorio horiek kontatu behar dira ez bakarrik jatorriagatik, baita ere gaur egun esanahia dutelako, zentzua ematen diegulako orain”.

IPUIN SAIOA, MATERIALA ETA MEZUA

Hemen eta orain, asko izan daitezke narrazioa eraikitzekeko materialak: ipuin zahar eta berriak izan daitezke, edo gertakariak, edo esperientziak. Rekaldek dio anekdotaren batek edo “zerbaitek arreta eman” ohi diola beti, bakoitzak “esanahi propioa” ematen diola istorio bati, eta gero moldatu egin behar dela norberaren estilora.

Arrugaetaren hitzetan, garrantzitsua da norberak ulertzea kontakizun bakoitzak zer esan nahi duen beretzako. Gertatu izan zaio istorio batek arreta eman, gorde, baina urtebete pasa behar izatea jendarteratu arte, argitu arte istorio horrek zer eragiten zion bere barnean, eta zer mezu nahi zuen helarazi.

Ipuin-saioak egitura eszeniko konplexua du eta, zintzotasunez sortu eta eraikitzeke, bi galdera egin behar ditu kontalariak, Gebararen ustez: “Nor naiz ni hau kontatzen, eta zer esan nahi diot munduari?”. Izan ere, beste edozein arte diziplinak bezala, gizartearekiko ardura du kontalaritzak, Rekalderen arabera. Ezinbestean, mezuren bat transmititzen da eta ideologia dago egiten denaren atzean. “Ikusi bestela Disney-k ipuin herrikoiekin egin duena: ideologia burgesaren arabera moldatu”. Horren jakitun izan behar dela uste du hurrei kontatzen zaienean ere, eta umeentzako egiten den kontalaritzak helduentzako egiten dena-

ren kalitatea eta aitortza berbera merezi duela. Era berean, haurrentzako kontalaritza ez da izan behar entretenimendu hutsa, ezta “arauak emateko modu polit bat” ere. Irudimena zabaltzeko balio behar du, esperimentatzeko, eta horrek lan “serioa” eskatzen duela uste dute.

“ ”

*Kontalaritza da
publikoarekin eskutik
egiten den bidaia
emozionala, bat-batean eta
elkarrekin sortzen dena*

Ane Arrugaeta

Izan ere, kontalaritza helburu pedagogikoetarako baliabide gisa erabili da maiz gurean, irakurzaletasuna sustatzeko batik bat. Helburu didaktikoei eman zaie zentralitatea, nabarmen gehiago askotan, diziplinaren berezko ezaugarri artistikoei baino. Horrek kontalaritza zokoratu egin du neurri batean liburutegietara, areto eta espazio propioerik ez edukitzera ia-ia. “Tresna modura ikusten da, ez da aintzat hartzen arte eszeniko modura”, Gebararen hitzetan. “Liburutegiei esker profesionalak sortu dira. Hori argi utzi behar da. Hala ere, ez da gure toki naturala eta irakurketa sustatzea ez da gure ofizioaren berezko izatea. Sustatu ditzakegu sukaldaritza, irakurketa, musika, dantza... zeharka. Baina gureak da iruditeria, ebokazioa, emozioak eta halakoak sustatzea, eta ahozko adierazmena”, gehitu du Rekaldek.

KONTALARITZA ESKOLA, OFIZIOA EGITEKO

Testuinguru horretan erabaki zuten iaz Kontalaritza Eskola sortzea, beste zenbait kiderekin batera. Horietako asko dagoeneko Arabazan Kontalaritza Elkarrean zeuden elkarrekin, 2021etik. Gebarak azaldu duenez, Arabazanen sei bat lagun biltzen hasi ziren, kontalaritza oso gauza bakartia zela iruditzen zitzaielako. Aldi berean, baina, jakitun ziren jende asko zegoela urteak zeramatzana

horretan: “Itziar [Rekalde] genuen erreferente Gasteizen, eta oso era eskuza-balean hartu gintuen etxean, irakasteko eskatzen geniolako, eta horrela joan zen taldea egiten. Esperientzia partekatze gogoa genuen eta, era berean, ikusten genuen dakitenek irakasten ez badute, hurrengoek hutsetik hasi behar dutela behin eta berriro”.

“ ”

Arte eszeniko bat da gurea, istorioak kontatzen dituen hitz soilarekin, inolako laguntzarik gabe

Itziar Rekalde

Egonkortzea erabaki zuten beraz, eta eskola bezala formalizatzea. Batetik, kontalaritzari buruzko jakintza eta ezagutza sortu ahal izateko, hau da, teorizatze; eta bestetik, formakuntza eskaintzeko, transmisioa egin ahal izateko. Munduko beste txoko batzuetan badira gisa honetako eskolak, kontalaritzaren suspertze mugimendu egonkorragoak edo izan dituztelako; Kolonbian, esaterako, unibertsitatean irakasten da kontalaritza. Euskal Herrian egon dira aurrekariak, ikastaro eta formakuntza saioak, ipuin egunak... “Jende askok egin du lan handia”, hiruen ustez.

Kontalaritza Eskolaren ekarpena edo berritasuna zera da: eskola progresiboa dela, hiru ikasturtekoa, irakasle eta ikasle talde egonkorra duena. Garaion Sorgingunean egiten dute (Ozaeta, Araba), eta hilabete behin dira saioak. Oinarritik hasten dira irakasten: arketipoak, mitoak, kondairak, literatura, ipuinen esanahi sinbolikoa eta egiturak. Eta beste alor batzuetako adituak ere badituzte. Gisa horretan, teoria eta praktika uztartzen dituzte.

Eskolaren izateko arrazoi nagusia “kontalaritza ofizio bezala indartzea” da. Rekalderen hitzetan, ofizioduna izateak ez du esan nahi lanerako kontratatzea han edo hemen. “Egiten duzuna seriotasunez hartzea esan nahi du, lana eta ezagutza, zintzotasuna, kalitatea”. Arrugaetak formakuntzak ematen duen sakontasuna azpimarratu du: “Giltza ematen dizu istorioari eusteko, bestela azalekoa da kontatzen duzuna askotan”. Gustua entrenatzeko eta publikoa sortzeko ere balioko du eskolak, Gebararen ustez.

Bi urte behin zabalduko dute izena emateko epea eta parte hartzeko gonbidapena luzatu nahi izan dute. Kontalaritzak nork bere burua deskubritzeko balio duela gogorarazi du Gebarak, “mundua une batez gelditzeko, hemen eta orain denok batera egoteko”. Rekaldek ere kontalaritzak komunitatea indartzeko balio duela uste du, eta komunikazioak egiteko horretan duen papera azpimarratu: “Zuzeneko komunikazioa guretzako entzuten ikastea da, besteari begira egotea, arreta izatea eta aurrez aurre komunikatzeko gai izatea, horretarako gero eta erreminta gutxiago ditugun garaian”. ●